

СТАНОВИЩЕ

От: доц. д-р Люба Спасова, Институт по философия и социология – БАН

Относно: Дисертационния труд на Амира Бар Шалом на тема „Включващо образование в мултикултурно общество. Етнографско изследване на двуезично училище „Ръка за ръка“ в Йерусалим“, за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма „Социология“

Актуалност и научна значимост на темата на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд е посветен на актуална и социално значима проблематика - ролята на образованието като възможно пространство за включване, диалог и социална кохезия в условията на дълбоко конфликтен и структурно неравен обществен контекст. Чрез задълбочено етнографско изследване на двуезичното училище *Hand-in-Hand* в Йерусалим, дисертантката анализира възможностите и ограниченията на мултикултурното и инклузивно образование в ситуация на продължителен етнополитически конфликт.

Темата е ясно позиционирана в полето на социологията на образованието, социологията на етническите отношения и изследванията на социалното включване. Анализът надхвърля чисто описателния подход и предлага интерпретативна рамка, която се стреми да отчете властовите асиметрии, историческите травми и ежедневните практики на съжителство, в опит да установи дали и как училищните институции биха могли да се превърнат в „мултикултурно, егалитарно безопасно пространство в контекста на конфликт и противопоставяне“.

Актуалността на изследването е безспорна както в регионален, така и в по-широк международен план. В условията на нарастваща поляризация, радикализация на публичния дискурс и криза на класическите модели на мултикултурализъм, дисертационният труд предлага емпирично обоснован прочит на въпроса дали и при какви условия образователните институции могат да функционират като пространство за социална интеграция в контекст на силни властови асиметрии, исторически травми и продължителни социални конфликти.

Дисертацията разглежда образованието не просто като институционална рамка, а като социална практика, в която ежедневно се договарят идентичности, граници, легитимност и взаимно признаване. Училището е представено като социално поле, белязано от напрежения, в което включването се осъществява като процес на постоянен преговор, а не като статично или стабилно състояние - аналитична позиция, която придава съществена научна стойност на изследването.

В този смисъл дисертационният труд предлага емпирично и аналитично релевантен казус, който, дори и със своята уникалност, допринася към сравнителния

дебат за ролята на образованието като социална институция в конфликтни и постконфликтни общества.

Структура и съдържание на дисертационния труд

От формална гледна точка, дисертационният труд е разработен в обем от 216 страници, от които 201 страници основен текст, и включва увод, седем тематично обособени глави, заключение, библиография, приложения, самооценка на приносите и списък с публикации по темата на дисертацията. Използвани са 140 библиографски източника, от които 28 на иврит и 112 на английски език, което свидетелства за много добра информираност и систематична работа с релевантната международна и регионална литература.

По темата на дисертацията докторантката има четири научни публикации (две в съавторство), включително статии в международни академични издания, публикувани в периода 2015–2023 г.

Структурата на дисертационния труд е логична и последователна. В уводната част са ясно формулирани изследователският проблем, целите, задачите, централният изследователски въпрос, хипотезата, методологичният подход, етичните съображения и ограниченията на изследването. Първите две глави изграждат широкия социален и институционален контекст, като представят израелското общество като многопластово и структурно неравно, и проследяват прехода от сегрегация към политики и практики на включване в образованието. Третата глава е посветена на методологията и изследователския дизайн. Емпиричната част е разгърната в четири последователни глави, посветени съответно на перспективите на училищния персонал, родителите, завършилите ученици, както и на анализа на специални дни, ритуали и церемонии, които функционират като „национално чувствителни“ моменти в училищния живот. Тази структура позволява многоизмерен анализ на училището като социална микросистема и осигурява плътна емпирична основа за направените изводи.

По темата на дисертацията докторантката има четири научни публикации (две в съавторство), включително статии в международни издания, публикувани в периода 2015-2023 г.

Теоретична рамка и методология

Дисертационният труд е изграден върху солидна интердисциплинарна теоретична основа, включваща концепции за мултикултурализъм, инклузивно образование, контактни теории и критическа етнография. Теоретичната рамка е подбрана в съответствие с изследователските цели и е последователно свързана с емпиричния анализ.

Дисертантката работи както с теории за мултикултурализъм и признаване, така и с критически подходи, които проблематизират нормативните им предпоставки и подчертават границите на културното включване в условията на структурни неравенства и властови асиметрии. Контактните теории са използвани аналитично и без нормативна абсолютизация, като се показва, че междугруповият контакт не е достатъчно условие за

равнопоставено взаимодействие и че ефектите му зависят от институционалния и символния контекст.

Теоретичният анализ е допълнен от идеи, близки до критическата педагогика, които позволяват училището да бъде разгледано като пространство на морално и гражданско формиране, както и от критическата етнография като теоретико-методологическа перспектива за анализ на ежедневни практики, ритуали и микроинтеракции. Изборът на качествен, етнографски подход е адекватен спрямо целите на изследването и е реализиран чрез наблюдение с участие, дълбочинни интервюта и анализ на училищни и „национално чувствителни“ практики.

Впечатление прави и високата степен на изследователска зрялост, с която дисертантката подхожда към етическите и методологическите аспекти на изследването. Етичните съображения са ясно артикулирани и последователно спазени, включително информираното съгласие, защитата на анонимността и чувствителността към позицията на участниците в контекст на асиметрични властови отношения и политическа уязвимост. Наред с това, ограниченията на изследването са коректно и саморефлексивно отчетени – както по отношение на спецификата на етнографския подход и ограничената генерализуемост на резултатите, така и във връзка с двойната роля на изследователката като практик и наблюдател. Тази позиция не е третирана като слабост, а е аналитично осмислена и превърната в източник на по-дълбоко разбиране за вътрешната динамика на институцията.

Емпирични данни и резултати

Емпиричният материал е структуриран около няколко ясно разграничени аналитични перспективи: опита и професионалните стратегии на училищния персонал; нагласите и мотивациите на родителите за участие в двуезичния образователен модел; рефлексите на завършилите ученици относно възприеманите дългосрочни ефекти на обучението; както и анализа на т.нар. „национално чувствителни“ дни, церемонии и ритуали, които функционират като концентрирани моменти на напрежение и договаряне на идентичности. Тази многоперспективност позволява изследването да надхвърли еднопластовото описание и да проследи процесите на включване във времето и през различни социални позиции.

Особена сила на емпиричния анализ е вниманието към ежедневните, на пръв поглед банални практики, чрез които се възпроизвеждат или оспорват граници на принадлежност, легитимност и „нормалност“. Анализът показва, че включването се осъществява не само чрез формални политики и учебни програми, но и чрез микроинтеракции, езикови избори, символни жестове и институционални компромиси, които обикновено остават извън ползването на количествени или нормативни анализи.

Основни научни и научно-приложни приноси

Съгласна съм с изведените от авторката приносни моменти на дисертационния труд. С риск частично да повтора някои от вече формулираните приноси, както и

казаното по-горе в становището, бих открила следните основни научни и научно-приложни приноси:

1. Емпиричен принос

Дисертационният труд предлага задълбочено етнографско картографиране на училището като микросоциално пространство, в което се договарят идентичности, памет, травма и принадлежност, и в което се преплитат образователни, политически и идентификационни процеси. Анализът позволява да се проследят ежедневните практики и взаимодействия, чрез които включването се реализира като процес, а не като постигнато състояние.

Емпиричният материал се основава на продължително етнографско присъствие в училището, започнало около 2010 г. и реализирано на различни етапи до финализирането на дисертационния труд през 2024–2025 г., като въвежда времево измерение чрез наблюдения, интервюта с действащ персонал и родители, както и ретроспективни разкази на завършили ученици от випуските 2012–2014 г.

2. Концептуален принос

Работата предлага ясно аналитично разграничаване между включване като нормативна цел и включване като конфликтна социална практика, подложена на постоянни изпитания и преговори. По този начин дисертацията допринася за критическо преосмисляне на включването извън нейното често идеализирано нормативно разбиране.

3. Методологически принос

Дисертацията демонстрира потенциала на критическата етнография за изследване на образователни институции в условия на асиметричен конфликт и структурно неравенство. Методологическият подход е приложен последователно и рефлексивно, като позволява улавянето на напрежения и значения, които остават трудно достъпни за количествени или нормативни изследователски дизайни.

4. Разширяване на социологическото познание

Особено ценен е анализът на ролята на учителите и училищното ръководство като културни и морални медиатори между конкуриращи се исторически наративи и идентичности, а не просто като носители на педагогически функции. Този фокус допринася за по-добро разбиране на училището като институция, в която се концентрират по-широки обществени напрежения.

5. Приложен принос

Дисертационният труд формулира практически импликации и имплицитни препоръки за образователни политики и практики в мултикултурни и конфликтни контексти, без да ги редуцира до универсални модели или рецепти. По този начин изследването запазва чувствителност към контекста и ограниченията на включващото образование.

Критични бележки

Критичните бележки към дисертационния труд са аналитични по своя характер и предлагат по-скоро доразвиване на изследването.

Основното ограничение, коректно отчетено и от самата авторка, произтича от фокуса върху един конкретен и относително уникален институционален казус, което ограничава възможностите за по-широка емпирична генерализация и сравнителен анализ. От една страна, отсъства контекст, който да позволи съпоставка с други образователни модели, а от друга - остава открит въпросът доколко направените изводи са приложими извън разглеждания частен случай. Това отваря перспектива за бъдещи изследвания, които биха могли да разширят анализа чрез включване на контрастни или сравнителни казуси в сходни или различни социални контексти.

Наред с това, би могло по-ясно да се изведе влиянието на властовите асиметрии върху училищните практики. По-експлицитното показване на начина, по който структурните неравенства – политически, социални и икономически – се „пренасят“ в училищното пространство, би позволило по-задълбочен анализ на ограниченията пред реално равнопоставеното взаимодействие, независимо от добрата институционална воля и педагогическите усилия. Подобно доразвиване би засилило аналитичната дълбочина на изследването и би допринесло за по-ясно свързване на микронивата на училищния живот с по-широките структурни рамки.

Заклучение

В заключение, дисертационният труд на Амира Бар Шалом представлява зряла, методологически коректна и теоретично и емпирично обоснована научна разработка, която отговаря на всички изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

Считам, че авторката демонстрира способност за самостоятелно научно мислене, аналитична дълбочина и чувствителност към сложни социални процеси.

С оглед на изложеното, давам положително становище и предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Амира Бар Шалом образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

26.01.2025 г.

Благоевград

доц. д-р Люба Спасова

OPINION

From: Assoc. Prof. Lyuba Spasova, PhD, Institute of Philosophy and Sociology, Bulgarian Academy of Sciences

Regarding: Dissertation by Amira Bar Shalom on the topic of “Inclusive Education in a Multicultural Society. An Ethnographic Study of the Bilingual ‘Hand in Hand’ School in Jerusalem”, presented for the acquisition of the educational and scientific degree "Doctor" in the professional field 3.1. Sociology, Anthropology and Cultural Studies, Doctoral Program "Sociology"

Relevance and Scientific Significance of the Dissertation Topic

The doctoral dissertation addresses a topical and socially significant issue – the role of education as a potential space for inclusion, dialogue, and social cohesion in a deeply conflictual and structurally unequal social context. Through an in-depth ethnographic study of the bilingual “Hand in Hand” school in Jerusalem, the doctoral candidate analyses the possibilities and limitations of multicultural and inclusive education in a context of prolonged ethno-political conflict.

The topic is clearly situated within the fields of sociology of education, sociology of ethnic relations, and studies of social inclusion. The analysis goes beyond a purely descriptive approach and proposes an interpretative framework that seeks to take into account power asymmetries, historical traumas, and everyday practices of coexistence, in an attempt to explore whether and how educational institutions might function as a “multicultural, egalitarian, and safe space in a context of conflict and confrontation”.

The relevance of the study is indisputable both at the regional and at the broader international level. In a context of growing polarisation, radicalisation of public discourse, and a crisis of classical models of multiculturalism, the dissertation offers an empirically grounded reading of the question of whether and under what conditions educational institutions can function as spaces for social integration in contexts marked by strong power asymmetries, historical traumas, and prolonged social conflicts.

The dissertation conceptualises education not merely as an institutional framework but as a social practice in which identities, boundaries, legitimacy, and mutual recognition are negotiated daily. The school is presented as a social field marked by tensions, in which inclusion is realised as a continuous process of negotiation rather than as a static or stable state—an analytical position that lends substantial scientific value to the study.

In this sense, the dissertation offers an empirically and analytically relevant case which, despite its uniqueness, contributes to the comparative debate on the role of education as a social institution in conflict and post-conflict societies.

Structure and Content of the Dissertation

From a formal perspective, the dissertation comprises 216 pages, of which 201 pages constitute the main text. It includes an introduction, seven thematically organised chapters, a conclusion, bibliography, appendices, a self-assessment of contributions, and a list of publications related to the dissertation topic. A total of 140 bibliographic sources are used, including 28 in Hebrew and 112 in English, which demonstrates very good familiarity and systematic engagement with relevant international and regional literature.

The doctoral candidate has authored four academic publications on the topic of the dissertation (two co-authored), including articles published in international academic outlets between 2015 and 2023.

The structure of the dissertation is logical and coherent. The introductory chapter clearly formulates the research problem, objectives, tasks, central research question, hypothesis, methodological approach, ethical considerations, and limitations of the study. The first two chapters establish the broader social and institutional context, presenting Israeli society as multilayered and structurally unequal, and tracing the transition from segregation towards policies and practices of inclusion in education. The third chapter is devoted to methodology and research design. The empirical part is developed in four consecutive chapters focusing respectively on the perspectives of school staff, parents, graduates, and the analysis of special days, rituals, and ceremonies that function as “nationally sensitive” moments in school life. This structure enables a multidimensional analysis of the school as a social microsystem and provides a solid empirical basis for the conclusions drawn.

Theoretical Framework and Methodology

The dissertation is grounded in a solid interdisciplinary theoretical framework, encompassing concepts of multiculturalism, inclusive education, contact theories, and critical ethnography. The theoretical framework is selected in accordance with the research objectives and is consistently linked to the empirical analysis.

The doctoral candidate draws on both theories of multiculturalism and recognition, as well as critical approaches that problematise their normative assumptions and highlight the limits of cultural inclusion under conditions of structural inequality and power asymmetry. Contact theories are employed analytically and without normative absolutisation, demonstrating that intergroup contact alone is not a sufficient condition for equitable interaction and that its effects depend on the institutional and symbolic context.

The theoretical analysis is further informed by ideas close to critical pedagogy, which allow the school to be examined as a space of moral and civic formation, as well as by critical ethnography as a theoretical-methodological perspective for analysing everyday practices, rituals, and micro-interactions. The choice of a qualitative, ethnographic approach is appropriate to the aims of the study and is implemented through participant observation, in-depth interviews, and the analysis of school and “nationally sensitive” practices.

A high degree of research maturity is evident in the doctoral candidate's approach to the study's ethical and methodological aspects. Ethical considerations are clearly articulated and consistently observed, including informed consent, protection of anonymity, and sensitivity to

participants' positions in contexts of asymmetric power relations and political vulnerability. At the same time, the study's limitations are appropriately and reflexively acknowledged, both in relation to the specificity of the ethnographic approach and the limited generalisability of the findings, and with regard to the researcher's dual role as practitioner and observer. This position is not treated as a weakness but is analytically reflected upon and transformed into a source of deeper insight into the institution's internal dynamics.

Empirical Data and Findings

The empirical material is structured around several clearly differentiated analytical perspectives: the experiences and professional strategies of school staff; the attitudes and motivations of parents for participating in the bilingual educational model; the reflections of graduates regarding the perceived long-term effects of schooling; and the analysis of so-called “nationally sensitive” days, ceremonies, and rituals that function as concentrated moments of tension and negotiation of identities. This multi-perspectival approach allows the study to move beyond a one-dimensional description and to trace processes of inclusion over time and across different social positions.

A particular strength of the empirical analysis lies in the attention to everyday, seemingly banal practices through which boundaries of belonging, legitimacy, and “normality” are reproduced or contested. The analysis demonstrates that inclusion is realised not only through formal policies and curricula, but also through micro-interactions, linguistic choices, symbolic gestures, and institutional compromises that typically remain outside the scope of quantitative or normative analyses.

Main Scientific and Applied Contributions

I agree with the contribution claims made by the author of the dissertation. At the risk of partially repeating some of the contributions outlined above, I would highlight the following main scientific and applied contributions:

1. Empirical contribution

The dissertation offers an in-depth ethnographic mapping of the school as a micro-social space in which identities, memory, trauma, and belonging are negotiated, and where educational, political, and identity-related processes intersect. The analysis makes it possible to trace everyday practices and interactions through which inclusion is realised as a process rather than as an achieved state. The empirical material is based on prolonged ethnographic engagement with the school, beginning around 2010 and conducted at different stages until the finalisation of the dissertation in 2024–2025, thus introducing a temporal dimension through observations, interviews with staff and parents, and retrospective accounts by graduates from the 2012–2014 cohorts.

2. Conceptual contribution

The study offers a clear analytical distinction between inclusion as a normative goal and inclusion as a conflictual social practice subject to constant testing and negotiation. In this way,

the dissertation contributes to a critical rethinking of inclusion beyond its frequently idealised normative interpretations.

3. Methodological contribution

The dissertation demonstrates the potential of critical ethnography for the study of educational institutions in contexts of asymmetric conflict and structural inequality. The methodological approach is applied consistently and reflexively, allowing for the capture of tensions and meanings that remain difficult to access through quantitative or normative research designs.

4. Contribution to sociological knowledge

Particularly valuable is the analysis of the role of teachers and school leadership as cultural and moral mediators between competing historical narratives and identities, rather than merely as bearers of pedagogical functions. This focus contributes to a deeper understanding of the school as an institution in which broader societal tensions are concentrated.

5. Applied contribution

The dissertation formulates practical implications and implicit recommendations for educational policies and practices in multicultural and conflict contexts, without reducing them to universal models or prescriptions. In this way, the study maintains sensitivity to context and to the limitations of inclusive education.

Critical Remarks

The critical remarks on the dissertation are analytical and primarily focus on opportunities for further development of the research.

The main limitation, appropriately acknowledged by the author herself, stems from the focus on a single, relatively unique institutional case, which restricts the possibilities for broader empirical generalisation and comparative analysis. On the one hand, the absence of a comparative context limits systematic comparison with other educational models; on the other hand, the question remains open as to the extent to which the findings can be applied beyond the specific case examined. This opens up avenues for future research that could extend the analysis through the inclusion of contrasting or comparative cases in similar or different social contexts.

In addition, the influence of power asymmetries on school practices could be made more explicit. A more detailed analysis of the ways in which structural inequalities—political, social, and economic—are “transferred” into the school space would allow for a deeper understanding of the limitations to genuinely equitable interaction, regardless of institutional goodwill and pedagogical efforts. Such further elaboration would strengthen the analytical depth of the study and contribute to a clearer linkage between the micro-levels of school life and broader structural frameworks.

Conclusion

In conclusion, the doctoral dissertation by Amira Bar Shalom represents a mature, methodologically sound, and theoretically and empirically grounded scholarly work that meets all the requirements for the award of the educational and scientific degree “Doctor”.

I consider that the author demonstrates the capacity for independent scholarly thinking, analytical depth, and sensitivity to complex social processes.

In view of the above, I give a positive evaluation and propose that the respected Academic Jury award Amira Bar Shalom the educational and scientific degree “Doctor” in the professional field 3.1. Sociology, Anthropology and Cultural Studies, Doctoral Program “Sociology”.

26.01.2026

Blagoevgrad

Assoc. Prof. Lyuba Spasova, PhD